

बुद्धी

श्रीमद् नामचैतन्य भानुदास

दि. १७-०३-२००९

दैनिक सकाळ, मुंबई यांच्या सौजन्याने

मन आणि चित्त याविषयी आपण या आधी जाणून घेतलं. आता आपण बुद्धिविषयी थोडक्यात पाहू. बुद्धी म्हटलं की प्रकर्षाने मेंदू डोळ्यांसमोर येतो. आधुनिक विज्ञान किंवा अध्यात्म-विज्ञानाच्या दृष्टिने बुद्धिचा विचार करण्यापूर्वी शास्त्रांच्या दृष्टिने आपण बुद्धिचा विचार करणार आहोत. शास्त्रात गुणधर्मानुसार बुद्धिचे अनेक प्रकार मानले गेले आहेत. त्यांपैकी काही असे, सुबुद्धी, कुबुद्धी, दुर्बुद्धी, दुष्टबुद्धी, सूडबुद्धी, मूढबुद्धी(अल्पमती), मंदबुद्धी(मतिमंद), बालबुद्धी, कुशाग्रबुद्धी, सद्बुद्धी, विवेकबुद्धी सदसद्विवेकबुद्धी, निश्चयात्मकबुद्धी, बहुशाखाबुद्धी, सूक्ष्मबुद्धी इत्यादी. आता आपण यांचा थोडक्यात अर्थ बघूया. सुबुद्धी म्हणजे चांगली बुद्धी. कुबुद्धी म्हणजे वाईट बुद्धी. दुर्बुद्धी क्षणिक असते. आपण म्हणतोना, “ त्यावेळी काय दुर्बुद्धी झाली कुणास ठावूक म्हणून हे वाट्याला आलं.” याचा अर्थ त्या क्षणी चुकीचा निर्णय घेतला गेला. दुष्टबुद्धी – अशा व्यक्तींना कोणत्याही चांगल्या वस्तू, घटना, व्यक्ती सहन होत नाहीत. या व्यक्तींमध्ये क्रूरता असते. त्यांना चांगल्या गोष्टी असह्य होतात, त्या नष्ट करण्याची त्यांची मानसिकता असते. सूडबुद्धी – एखाद्या व्यक्तीकडून यांचं मन दुखावलं गेलं की त्या व्यक्तीचा निर्दयपणे सूड घेण्याचा यांचा स्वभाव असतो. मूढबुद्धी – अशा व्यक्ती अज्ञानी, अल्पबुद्धी असतात. शंकराचार्यांच्या ‘चर्पटपंजरी’त ते म्हणतात “भज गोविंदं मूढमते.” याचा अर्थ अज्ञानी माणसा(मूर्खा) गोविंदाला भज, गोविंदाची उपासना कर. मंदबुद्धी – अशा व्यक्ती मतिमंद असतात. बालबुद्धी – यांची बुद्धी पूर्णतः विकसित झालेली नसते. हट्ट करणं किंवा मुकाट्याने ऐकणं, भांडणं पण दुसऱ्याच क्षणाला विसरून जाणं. खरं तर ही बुद्धी निरागस असते. कुशाग्रबुद्धी – अशा व्यक्तींची आकलन शक्ती आणि कल्पना शक्तीही तीव्र असते. त्यांची एकाग्रता चांगली साधली जाते. सद्बुद्धी म्हणजे सुयोग्य बुद्धी. “मला सद्बुद्धी दे किंवा मला चांगली बुद्धी दे” असं हात जोडून देवाकडे मागायला लहान मुलांना शिकवलं जातं. विवेकबुद्धी – विवेक म्हणजे संयम. एखाद्या अयोग्य गोष्टीचं कितीही आकर्षण वाटलं, तरी मनावर संयम ठेवून त्या गोष्टीकडे आकृष्ट न होणं. सदसद्विवेकबुद्धी, निश्चयात्मकबुद्धी, बहुशाखाबुद्धी, सूक्ष्मबुद्धी यांविषयी याच सदरात आपण पुढे पाहणार आहोत.